

Orta əsrlər zamanı Naxçıvan ərazisində türk-islam mədəniyyətinə aid çox sayda müxtəlif təyinətli memarlıq abidələri inşa edilmişdir. Azərbaycan memarlığının inkişaf etmiş qollarından biri olan Naxçıvan məktəbinin yarandığı və formalaşdığı bu ərazidə həmin vaxt türk-islam mədəniyyətinin möhtəşəm nümunələrindən hesab edilən xeyli sayda türbələr, məscidlər, xanəqahlar, buxanalar, karvansaralar, körpülər, hamamlar, mülkü tikintilər və digər abidələr ucaldılmışdır. Belə abidələrdən biri də Səfəvi hökmdarı I Şah Abbasın hakimiyyəti illərində Ordubad şəhərində inşa edilən və Azərbaycan memarlığının nadir nümunələrindən sayılan Qeysəriyyə abidəsidir. Ordubad şəhərinin mərkəzində, bazar meydanında yerləşən bu abidə orta əsrlər zamanı əhalinin və şəhərin ticarət-iqtisadi həyatında mühüm rol oynamışdır.

Qeysəriyyə orta əsrlər zamanı şəhər ticarətində mühüm əhəmiyyət kəsb edən bazarlıq qrupuna daxil idi. Bəzən "Bədişan" da adlanan bu bazarlar üstüörtülü bazarlar tipinə aiddir. Bu bazarlarda, əsasən, xarici ölkələrdən gətirilmiş və ölkə sənətkarları tərəfindən hazırlanmış bahalı mallar, xüsusilə daş-qaş, cavahirət satıldığından onlara əhali arasında "Şah bazarı" da deyilirdi. Qaynaqlardan məlum olur ki, orta əsrlər zamanı hər şəhərdə Qeysəriyyə olmamışdır. Məsələn, XVII əsrdə Mərənd şəhərində 3000 ev, 7 məscid, 3 karvansara, 5 hamam,

Tarixi abidələrimiz milli sərvətimizdir

Türk-islam mədəniyyətinin nadir nümunəsi – Ordubad Qeysəriyyəsi

örtülü Qeysəriyyə yerləşirdi. Bu bazar şəhərin ticarət həyatında, daxili və xarici ticarətdə mühüm rol oynayırdı. Burada qızıl, gümüş məmulatlar, əla keyfiyyətli ipək, bahalı və qiymətli mallar satılırdı. Orta əsr mənbələrində bu bazar "ticarət birjisi" adlandırılmışdır.

Yarım əsrdən artıq Səfəvilər dövlətinin paytaxtı olmuş, Azərbaycanın

600 dükən, 70-ə qədər gəzməli xiyaban olsa da, orada Qeysəriyyə yox idi.

Zəmanəmizdə gəlib çatan mənbələrin məlumatlarından aydın olur ki, orta əsrlər zamanı Qeysəriyyənin olması üçün şəhərin böyüklüyü və ya kiçikliyi əsas səbəb deyildir. Çünki Mərəndlə müqayisədə Ordubad kiçik şəhər olsa da, burada Qeysəriyyə var idi. Orta əsrlər zamanı Ərdəbil Azərbaycanın böyük şəhərləri sırasına daxil olmasa da, orada Qeysəriyyə fəaliyyət göstərmişdir. Məlumdur ki, Ərdəbil şəhəri Səfəvi şahlarının vətəni olduğu üçün xüsusi statusa malik idi. Səfəvilərin əcdadlarının yaşadığı və dəfn olunduğu bu şəhər dövlətin şimal və cənub bölgələrini birləşdirən ticarət-karvan yollarının üstündə yerləşirdi və özü də mühüm ticarət mərkəzi idi. Şəhərin mərkəzində uzunluğu 300, eni 150 addım olan, hər iki tərəfdə dükənlərin sıralandığı bazar meydanı var idi. Meydanın arxa tərəfində dördkünc formada, üstü-

mühüm ticarət və sənətkarlıq mərkəzi Təbriz şəhərində, 1598-ci ildən etibarən Səfəvilər dövlətinin paytaxtına çevrilən İsfahan şəhərində, orta əsrlər zamanı Azərbaycanın mühüm elm, təhsil, mədəniyyət, ticarət və sənətkarlıq mərkəzlərindən sayılan Naxçıvan şəhərində də qeysəriyyə fəaliyyət göstərmişdir. Naxçıvan şəhərindəki Qeysəriyyə haqqında qaynaqlarda geniş məlumat yoxdur. Ancaq XVII əsrin ortalarında şəhərdə olmuş Övliya Çələbi yazır ki, Naxçıvanın "Şah bazarı"nda varlı tacirlər və alverçilər vardır. Onlardan hər biri Qarun vərdəvlətinə bərabər varlı olan yüksək etibara malik tacirlərdir.

Orta əsr şəhərlərinin ticarət-iqtisadi həyatında mühüm rol oynayan qeysəriyyələrdən biri də Ordubad şəhərində fəaliyyət göstərmişdir. Müəyyən aşınmalara məruz qalsa da, zəmanəmizdə, əsasən, salamat vəziyyətdə gəlib çatan Qeysəriyyə şəhərin mərkəzində, Dübəndi çayının sol sahilində, Came

məscidinin lap yaxınlığında yerləşir. Bişmiş kərpicdən tikilmiş abidənin ümumi sahəsi 540 kvadratmetrdir. Memarlıq quruluşuna görə Qeysəriyyə binası ölçüsü 10x10 metr olan mərkəzi səkkizbucaqlı zaldan və onun üstünü – tavanını qapayan dairəvi gümbəzdən, gümbəzi küncələrdə saxlayan mürəkkəb quruluşlu dörd ədəd dayaqdan, dayaqlarla kə-

gözəl havası, dadlı meyvələri, təmiz suyu ilə seçilən bu şəhərdə və bəzi şəhəratrafi kəndlərdə gəzib istirahət etmişdi. Məhz buna görə də göstərilən qayığın nəticəsi olaraq XVII əsrdə, I Şah Abbasın zamanında burada Qeysəriyyə binası inşa olunmuşdur. Bu məsələdə şəhərdə və ətraf kəndlərdə yaşayan Nəsirəddin Tusi nəslini də unutmamaq olmaz. Qədim zamanlardan şəhərdə yaşayan bu nəslin nümayəndələri nəinki bölgənin, hətta bütün dövlətin ictimai-siyasi həyatında mühüm rol oynamışdır. Onlar Səfəvilər dövründən başlayaraq Ordubad şəhərinin rəisləri – kəntərləri vəzifəsində çalışmışlar. Hətta nəslin nümayəndəsi Hatəm bəy Ordubadi I Şah Abbasın baş vəziri vəzifəsində yüksəlmiş, "etimad əd-dövlə" titulu ilə layiq görülmüşdür. Şəhərdə Qeysəriyyə binasının inşa edilməsi və fəaliyyət göstərməsində bütün bu amillərin həlledici rol oynamasına şübhə yoxdur.

Şərq memarlığında nadir abidələrdən olan Ordubad Qeysəriyyəsi uzun müddət tarixi və memarlıq ədəbiyyatında Zorxana binası kimi qələmə verilmiş, hətta Sovet hakimiyyəti illərində cənubdan giriş qapısının yanında onun Zorxana binası olduğunu və tarix-mədəniyyət abidəsi kimi qorunduğunu bildirən lövhə vurulmuşdu. Akademik Ə.Salamzadə yazır ki, xalq arasında "Qeysəriyyə" adı ilə tanınması belə bir mülahizəni irəli sürməyə imkan verir ki, ola bilsin, bu binadan yalnız sonralar Zorxana kimi istifadə olunmuşdur.

Yerli əhalinin söylədiyinə görə, Zorxana kimi fəaliyyət göstərirdi

Yüksək səviyyəli bərpə işləri və açılış mərasimindən sonra Ordubad rayon Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi yenidən Qeysəriyyə binasında öz fəaliyyətini davam etdirməyə başlamışdır.

Fəxrəddin SƏFƏRLİ
AMEA Naxçıvan Bölməsi Tarix, Etnoqrafiya və Arxeologiya İnstitutunun direktoru, AMEA-nın müxbir üzvü

Xarici medianın Naxçıvana marağı artmaqdadır

Müstəqil Azərbaycanın iqtisadi və mədəni inkişaf sahəsində uğurları artdıqca dünyanın müxtəlif rəsmi media kanallarının, aparıcı informasiya qurumlarının da bununla bağlı müsbət reaksiyasını görməkdəyik. Məsələyə Azərbaycanın çox uzaqlarda yerləşsə də, bir çox ölkəyə məxsus internet sahifələrində respublikamız, xüsusən də İslam Mədəniyyəti Paytaxtı kimi Naxçıvanın tarixi, mədəniyyəti, görməli yerləri haqqında informasiyalar verilməsi fəxr doğurur.

Azərbaycan Respublikasının Cənubi Afrika Respublikasındakı səfirliyinin və Azərbaycan Respublikasının Cenevrədəki Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Ofisində və digər beynəlxalq təşkilatlardakı Daimi

Təmsilçiliyinin saytlarında Azərbaycanın Naxçıvan Muxtar Respublikasının Naxçıvan şəhərinin Asiya regionu üzrə 2018-ci il üçün İslam Mədəniyyətinin Paytaxtı elan olunması haqqında yazılar, Naxçıvanın tarixi, mədəniyyəti və müasir inkişafını əks etdirən fotosəkillər dərc olunub. Bu internet resurslarında beşminillik şəhər mədəniyyətinə malik Naxçıvan şəhərinin 5,5 min kvadratkilometr ərazisi və 452 mindən artıq əhalisi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının paytaxtı olması, Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi kimi Naxçıvanın muxtariyyətinin 1921-ci ildə imzalanmış beynəlxalq Moskva və Qars müqavilələrində əks olunması 1924-cü ildən başladığı göstərilir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət quruluşu, inzibati ərazi vahidləri, ali qanunverici və icraedici qurumları haqqında məlumatların yer aldığı məqalələrdə Naxçıvanın Qafqaz regionunda qədim tarixə malik olması, eyni zamanda Azərbaycan dövlətçiliyinin formalaşmasına verdiyi töhfələrdən bəhs olunur. Naxçıvanın XII əsrdə Atabəylər, XVIII-XIX əsrlərdə Naxçıvan xanlığı, XX əsrin əvvəlində Araz-Türk Respublikası kimi Azərbaycan ərazisində mövcud olmuş müxtəlif dövlətlərin paytaxtı olması, onun qədim və orta əsr türk-islam mədəniyyətinə məxsus abidələrlə zənginliyi qeyd edilir. Həmçinin böyük tarixi arxitektura nümunələri hesab olunan qədim yurd yerləri, şəhərlər, möhtəşəm qalalar, təbiət abidələri və məqbərələrin mövcudluğu vurğulanıb, ümumilikdə, 57-si dünya, 496-sı yerli əhəmiyyətli olmaqla, 1200-dən artıq tarixi abidənin qeydə alındığı bu yazılarda öz əksini tapıb.

Eyni zamanda Naxçıvanda bəşəri, dini, milli dəyərlərə və adət-ənənələrə hörmət göstərilməsi, onların qorunub saxlanılması, tarixi abidələrin, qeyri-maddi mirasın və mədəniyyətin mühafizə edilməsi, bərpə olunub dünyaya tanıtılması diqqətə çatdırılıb, Naxçıvan şəhərinin 2018-ci il üçün İslam Mədəniyyətinin Paytaxtı elan olunmasının əhəmiyyəti vurğulanıb.

Hazırladı: Əli CABBAROV

"Qılınc və qələm" romanına həsr olunmuş elmi konfrans

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin "Oxunması zəruri olan kitablar haqqında" 2017-ci il 28 avqust tarixli Sərəncamının icrası istiqamətində AMEA Naxçıvan Bölməsində silsilə tədbirlər keçirilir. Bu məqsədlə bölmənin İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat İnstitutu və Elektron kitabxana tarixi romanların banisi Məmməd Səid Ordubadinin "Qılınc və qələm" romanına həsr olunan elmi konfrans təşkil edilib.

Tədbirdə bölmənin İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru, AMEA-nın müxbir üzvü Əbülfəz Quliyev xalqımızın qədim mədəni irsinin qorunub yaşadılması, inkişafı istiqamətində görülən işlərdən danışdı.

İnstitutun Ədəbiyyatşünaslıq şöbəsinin müdiri, dosent Ramiz Qasimov "Azərbaycan ədəbiyyatının istiqlal romanı: "Qılınc və qələm" mövzusunda məruzə edib. Məruzədə Məmməd Səid Ordubadinin Azərbaycan xalqının və dövlətinin tarixi, mübarizə əzmi bərsində sanballı əsərlər yaratmasında və "Qılınc və qələm" əsərinin ideya-bədii xüsusiyyətlərindən bəhs olunub.

Konfransda həmin institutun elmi katibi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Əli Həşimov, Musiqi və teatr şöbəsinin böyük elmi işçisi, dosent Ələkbər Qasimov və Elektron kitabxananın direktoru Sahab Əliyeva çıxış edərək əsərin əhəmiyyətli məziyyətlərindən danışdılar.

AMEA Naxçıvan Bölməsinin
İnformasiya şöbəsi

